

7. Pavlychko S. Dyskurs modernizmu v ukrayinskii literaturi : monohrafiia / Solomiia Pavlychko. — 2-he vyd., pererob. i dopov. — Kyiv : Lybid, 1999. — 448 s.
8. Stepyko M.T. Buttia etnosu : vytoky, suchasnist, perspektyvy : filosof.-metodoloh. analiz / M.T. Stepyko ; NAN Ukrainy, In-t filos. im. H.S. Skovorody. — Kyiv : Znannia, 1998. — 248 s.
9. Teneta B. Yevhenu Pluzhnykovi / B. Teneta // Chervonyi shliakh. — 1927. — № 4. — S. 62.
10. Teneta B. Znov meni prysnylysia ... / B. Teneta // Zhyttia i revoliutsiia. — 1926. — № 6. — S. 7.
11. Teneta B. Krymske / B. Teneta // Hlobus. — 1926. — № 20. — S. 401.
12. Teneta B. Nemaie sliv ... / B. Teneta // Zhyttia i revoliutsiia. — 1926. — № 4. — S. 5.
13. Teneta B. Ty sydysh v zadymlenii kimnati / B. Teneta // Zhyttia i revoliutsiia. — 1926. — № 9. — S. 6–7.
14. Teneta B. Uryvok / B. Teneta // Zhyttia y revoliutsiia. — 1928. — № 6. — S. 72.
15. Teneta B. Tsiu vesnu / B. Teneta // Zhyttia y revoliutsiia. — 1928. — № 4. — S. 13.
16. Fomenko V.H. Misto i literatura: ukrainska viziia : monohrafiia / V.H. Fomenko. — Luhansk : Znannia, 2007. — 312 s.
17. Tsymbal Ya. Pryvydy urbanizmu / Ya. Tsymbal // Krytyka. — 2007. — № 4. — S. 3.

Лина Стороженко

**«ЗА ОКНОМ ШУМИТ ТО СТЕПЬ, ТО ГОРОД...»:
АНТИТЕЗОВОСТЬ МОТИВОВ В ПОЭЗИИ БОРИСА ТЕНЕТЫ**

В статье обозначены антитезисные мотивы «город» — «село / степь» в поэтическом наследии представителя Расстрелянного возрождения Бориса Тенеты. Рассмотрено своеобразие авторского мировоззрения и воспроизведения поэтом урбанизированного социума и сельских символов. Выяснено, что упомянутые мотивы — это не только историческая и культурная реальность, но и объект эстетического восприятия, требующий разных подходов к толкованию его сути, проблем, образов, места человека в нем.

Ключевые слова: город, урбанизированный социум, степь, образ, символ, мотив.

Lina Storozhenko

**“OUTSIDE, THE NOISE OF STEPPE OR CITY... ”:
THE ANTITHESIS OF MOTIVES IN BORYS TENETA’S POETRY**

The article outlines the reasons of antithesis motives “city” — “village / steppe” in the poetic heritage of Borys Teneta, representative of the Executed Renaissance. We consider the originality of the author’s world and his performance of urbanized society and rural character. It is found that these reasons are not only a historical and cultural reality, but also the aesthetic perception of the object, which requires different approaches to the interpretation of its essence, problems, images, man’s place in it.

Key words: city, urbanized society, steppe, image, symbol, motive.

УДК 823.162.1-3.09

Світлана Сухарева

**КОНТРЕФОРМАЦІЙНА ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛАЯ ЦІХОВИЧА:
ПРОБЛЕМАТИКА Й ІНТЕРТЕКСТ**

У статті проаналізовано контрреформаційну прозу Миколая Ціховича, визначено основні проблеми полеміки з реформаторами, вказано на зв'язок з іншими творами того часу. Звернено увагу на біографічний і релігійний чинники формування творчості полеміста. Інтертекстуальний аспект представлено крізь призму творчості Теофіла Рутки.

Контрреформаційні твори Ціховича основані на рекомендаціях Петра Скарги, вченні Ігнатія Лойоли і співзвучні з полемікою інших представників католицизму. Письменник надавав перевагу не теологічним поясненням, а риторичній персвазії, почерпнутій з попереднього літературного періоду, оздобленого елементами бароко. Його стиль вирізнявся емоційністю, був

сповнений іронії, антиномій, анафор тощо. На прикладі досліджених ним «тридцяти причин відвернення від аріанства» помічаємо теологічну нерівномірність, повтори, певну частку літературного епігонства. Отже, варто зробити висновок про художню самотність письменника та його теологічну типізацію, яка вписувала твори у загальний контрреформаційний мегатекст.

Ключові слова: реформація, контрреформаційна література, полеміка, інтертекст, епігонство.

Польськомовна прозова література XVII ст. рясніє не лише жанровими комбінаціями, а тематичними різновидами, які в межах полеміки варто розмежувати на твори, присвячені берестейській проблематиці, реформаційним суперечкам і антигурецькій боротьбі. У цьому тематичному конгломераті особливою революційністю відзначаються реформаційні та контрреформаційні праці з огляду на радикальність позицій протестантських течій і їхніх супротивників.

Вивчення контрреформаційної польськомовної прози епохи бароко немислиме без розгляду творчого та життєвого шляху одного з основних її представників — Миколая Ціховича (Ціховського). Ім'я видатного контрреформатора маловідоме нашим сучасникам як в науковій, так і в суспільній царині, тому його творчий доробок на сьогодні потребує детального розгляду. **Мета нашої публікації** — представити проблематичний та інтертекстуальний аспекти літературної діяльності Миколая Ціховича на тлі розвитку контрреформаційної прози XVII ст.

Діяльність Миколая Ціховича в загальних рисах охарактеризували Януш Тазбір [9] та Станіслав Беднарський [4] в огляді контрреформаційної літератури, принагідну її характеристику подав Славомир Радонь [7] у класифікації реформаційних і контрреформаційних мотивів; частково ми розглядали досліджуваний аспект в попередніх публікаціях [1; 2; 3], проте необхідно зазначити, що на сьогодні не існує окремого опрацювання творчого доробку Миколая Ціховича ані з польської, ані з української сторони. Така ігноранція важливої літературної сторінки барокової доби викликає подив, адже полемічні твори письменника були дуже поширені в колі його сучасників, часто цитувались і слугували джерелом епігонства [8]. Ім'я Миколая Ціховича згадувалося нарівні з Петром Скаргою, Михайлом Боймою та іншими видатними полемістами XVII ст.

Прізвище письменника достеменно нам невідоме, оскільки він підписував свої твори на різний лад — то як Ціховський, то як Ціховчик, то — зрештою найчастіше — як Ціхович. Відомо, що митець мав так зване плебейське походження і народився в 1598 році та зростав на землях Великопольщі, де в 1615 році вступив до згуртування єзуїтів. Після завершення формації та навчання викладав філософію, риторіку та богослов'я у різних єзуїтських колегіях — спочатку в Познані,

а пізніше на Кресах. Переїхавши на схід, весною 1645 року він долучився в Києві до теологічного диспуту на захист Берестейської унії, виступаючи проти ректора Києво-Могилянської колегії Інокентія Гізеля. Водночас, працюючи префектом в Острозькій колегії на Волині, єзуїтський місіонер стикнувся із значним розвитком аріанства на цих землях, тож значну частку своєї творчості присвятив боротьбі з цим релігійним напрямом. Сприятливі умови для розвитку антитринітарства на східних землях виникли внаслідок значного економічного потенціалу його представників, зокрема магната Єжи Немирича, засновника аріанської академії на Волині. Окрім цього, східна політика вирізнялася поміркованістю щодо протестантських течій, які на цих землях знайшли для себе благодатний ґрунт. Через Хмельниччину письменник був змушений разом з іншими членами свого згуртування переїхати до Кракова, проте і там продовжував виступати проти реформаційних впливів у Речі Посполитій. Миколай Ціхович (Ціховський) відійшов у вічність 26 березня 1669 року.

В умовах швидкого поширення антитринітарства по всій території Речі Посполитої, а також активної діяльності «польських» і «чеських братів» протиставитись польськомовній та латинськомовній реформаційній літературі XVII ст. було непросто і вимагало високого рівня ерудиції. Однак на ниві контрреформаційної діяльності Миколай Ціхович не був самотнім. Його соратниками по перу можна вважати Яна Генніга, Францішека Рихловського, Фабіяна Бірковського, Шимона Старовольського та ін.

У східний та пізніші періоди творчості М. Ціховича вийшли друком такі його відомі польськомовні твори, як “Wizerunek nieprawdy ariańskiej” (1650 р.), “Nowe zawstydzenie socinistów” (1653), “Wyklęcie ministrów ariańskich, którzy chcą się wykręcić z tego, co im zadano w Nowym zawstydzeniu, że diabła za Boga prawdziwego mają... zakłęli diabła, którego... Bogiem prawdziwym zowią” (1654), “Pogrom diabła ariańskiego abo Odpis na dwie książki, które arianie o diable napisali” (1659), “Obrona zacnych i pobożnych ludzi... przeciwko paskwilowi od jakiegoś ministra ariańskiego przeciw nim napisanemu; z namową do Stanów Koronnych wniesioną, aby przy konstytucjach przeciw arianom... stali” (1661) та ін. Найбільшого поширення

набули дві його полемічні праці: “Tribunał świętych Ojców Greckich starszeństwo Biskupom Rzymskim nad Patriarchami Wschodniemi przysądżający. Z Tribunału Łacińskiego W.X. Mikołaja Cichowicza Theologa Societatis Iesu roku P. 1658 w Krakowie wydrukowanego przeniesiony i miejscami skrócony” — латинськомовний виступ, перекладений наприкінці століття послідовником Ціховича — Теофілом Руткою та наново ним інтерпретований [5], а також “Trzydzieści przyczyn, dla których każdy zbawienia dusznego i poczciwości swojej szanujący ma się odrażać od zboru tego, który Ariańskim zowią z krótką refutacją Katechizmu Rakowskiego” (1652 р.) [6]. «Трибунал» опонував радше православних, тож до боротьби з протестантськими течіями долучився лише принагідно, натомість працю Миколая Ціховича про тридцять причин, чому необхідно покинути аріанську науку, можемо вважати ключовою в апологетичному комплексі контрреформаційного характеру.

Практично у всіх своїх апологіях, направлених проти антитринітаріїв, Миколай Ціхович використовував цитати з праць Ігнатія Лойоли, засновника єзуїтського ордену, зокрема, викладені в документі “Pewne zalecenia służące do rozpierania prawdziwej wiary” (польський переклад тексту з 1554 р.). Детально дотримуючись цієї інструкції, письменник був суголосний з Петром Скаргою та іншими полемістами-єзуїтами. Наслідування Лойоли знаходимо в творах Валер’яна Вільцького, Марціна Лаца, Тадеуша Грабовського, Якуба Вуйка, Шенши Жебровського. Отож, Миколай Ціхович не був оригінальним у способі полеміки, долаючи опонента його ж тезами. Письменник не затримався на етапі нещадної критики, однак усіма способами старався відвернути іновіріців від їхнього шляху, знеохотити до власної теології. Тому його авторський стиль становив особливу атмосферу, в якій все складне здавалося доступним, серйозні питання збуджували іронічну посмішку, а рівень емоційної ембівалентності був дуже високим.

Ціхович відстоював тезу про дві природи Ісуса Христа — Божу і людську. Своє переконання він опирав на науці Халкедонського собору. У праці “Wizerunek nieprawdy ariańskiej...”, спрямованій проти вчення Йонаша Шліхтинга, окрім екзегетичної католицької науки, вдало представлені риторичні фігури, які надають тексту емоційної напруги. Із цього приводу Славомір Радонь зазначав: «У письменстві Ціховського простежуємо характерне явище. Вичерпавши богословські елементи, він старається подолати своє становище за рахунок дорікань, нагадувань, звертань до почуття справедливості опонента, почуттів читачів» [7, 142]. Таким чином, в полемічній контрреформаційній літературі спостерігається

видимий занепад аргументаційного чинника, почерпнутого з богослов’я. Особливий акцент католики ставили на риторичні літературні прийоми, які в II половині XVII ст. стали переважати над історичним та науковим фактажем.

У творі “Trzydzieści przyczyn, dla których każdy zbawienia dusznego i poczciwości swojej szanujący ma się odrażać od zboru tego, który Ariańskim zowią...” Ціхович спростував антитринітарське вчення за допомогою тридцяти головних тез, більшість з яких перегукується за змістом. Яскраво видно це, наприклад, у назвах перших чотирьох тез: «перекручення змісту Святого Письма» — «неправильний переклад тексту Біблії» — «фальшива аріанська біблістика» — «легковажне ставлення до Старого Заповіту». Так само перегукуються 25–26 тези: «гордіня аріан і возвеличення себе понад інших» — «прославлення аріанських чеснот та приниження Христа» — «фальшиві пророцтва антитринітаріїв» — «протиставлення аріанського вчення поглядам інших віровизнань».

У біблійному плані праці Ціховича стилістично перегукувалися з тогочасними католицькими постиллами на базі Старого і Нового Заповітів. Зберігалася їх основна риторична схема, проте в дещо спрощеній чи фрагментарній формі: біблійний виклад і наступне моральне повчання. Обізнаності письменника зі Святим Письмом сприяли не лише його приналежність до чорного ордену, а й безпосередні функції коректора польськомовної Біблії (“Revisor Bibliorum”), які йому доручили виконувати в 1653 році.

У першій передмові до «Тридцяти причин» Миколай Ціхович провів оригінальні паралелі між турецькою неволею та активізацією аріан у Речі Посполитій, натомість у другій — глибше розвинув тему біблійної герменевтики, яка в антитринітарській інтерпретації була представлена у перекрученому вигляді. Основною антитезою щодо супротивників стала наука про єдність Пресвятої Трійці. Полемічний автор зазначав: “Wierzą wszyscy / że w Bogu są Trzy Osoby / jedna istność. Arianie to niewstydlіwie bluźnią” [6, 185]. Головний лейтмотив антиаріанської творчості Ціховича — “Chrystus jest Osobą Boską” [6, 205] — в основних частинах творів проглядається за символами та риторичними фігурами і лише в прикінцевих висновках виражений буквально.

Таким чином, можна підсумувати, що в середині і в II половині XVII ст. полемічні писання зводились не до наукової аргументації, а до її літературної компіляції і стилістичної оздобы. Незважаючи на серйозність тем, які піднімалися католицькими авторами, художня майстерність брала гору над богословськими дебатами, що спостерігаємо у творчому доробку Миколая Ціховича (Ціховського).

ДЖЕРЕЛА

1. Сухарева С. Литературный мир Теофила Рутки [Электронный ресурс] / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины) : электронный науч.-образоват. журн. — Вып. 3. — М., 2014. — Режим доступа : www.st-hum.ru
2. Сухарева С. Реформаційні та контрреформаційні мотиви польськокомовної прози XVII ст. / Світлана Сухарева // *Київські полоністичні студії*. Т. XXVIII. — К. : Університет «Україна», 2016. — С. 72–77.
3. Сухарева С. Риторичний простір польськокомовної прози XVII ст. : [монографія] / Світлана Сухарева. — Луцьк : Вежа-Друк, 2015. — 370 с.
4. Bednarski S. Cichowski (Cichovius) Mikołaj / Stanisław Bednarski // *Polski Słownik Biograficzny*. — Т. 4 : Chwalczewski Jerzy — Dąbrowski Ignacy. — Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1938. — S. 29.
5. Cichowicz M. Trybunał świętych Ojców Greckich starszeństwo Biskupom Rzymskim nad Patriarchami Wschodniemi przysądżający. Z Trybunału Łacińskiego W.X. Mikołaja Cichowicza Theologa Societatis Iesu roku P. 1658 w Krakowie wydrukowanego przeniesiony i miejscami skrócony / Mikołaj Cichowicz. — Lwów : Druk. Collegii Societatis Iesu, 1692. — 161 [VIII] s.
6. Cichowicz M. Trzydzieści przyczyn, dla których każdy zbawienia dusznego i poczciwości swojej szanujący ma się odrażać od zboru tego, który Ariańskim zowią z krótką refutacją Katechizmu Rakowskiego / Mikołaj Cichowicz. — Kraków : Druk. Cezarego, 1652. — 218 [VIII] s.
7. Radoń S. Z dziejów polemiki antyariańskiej w Polsce XVI–XVII wieku / Sławomir Radoń. — Kraków : Universitas, 1993. — 169 s.
8. Rutka T. Kamień przeciw Kamieniowi to jest Refutacja Kamienia w Kijowie wydrukowanego przeciw zwierzchności tak Piotra Świętego jako i następców jego biskupów rzymskich z Ksiąg Słowieńskich / Teofil Rutka. — Lublin : Collegium Societatis Iesu, 1690. — 76 [XII] s.
9. Tazbir J. Kontreformacja / Janusz Tazbir // *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. — T. 6. — Warszawa : PWN, 1965. — S. 10.

REFERENCES

1. Sukhareva S. Literaturnyi mir Teofila Rutki [Elektronnyi resurs] / Svetlana Sukhareva // *Studia Humanitatis* : elektronnyi nauch.-obrazovat. zhurn. — Vyp. № 3. — M., 2014. — Rezhim dostupa : www.st-hum.ru.
2. Sukhariava S. Reformatsiini ta kontrreformatsiini motyvy polskomovnoi prozy XVII st. / Svitlana Sukhariava // *Kyivski polonistychni studii*. T. XXVIII. — K. : Universytet «Ukraina», 2016. — S. 72–77.
3. Sukhariava S. Rytorychnyi prostir polskomovnoi prozy XVII st. : [monohrafia] / Svitlana Sukhariava. — Lutsk : Vezha-Druk, 2015. — 370 s.
4. Bednarski S. Cichowski (Cichovius) Mikołaj / Stanisław Bednarski // *Polski Słownik Biograficzny*. — Т. 4 : Chwalczewski Jerzy — Dąbrowski Ignacy. — Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938. — S. 29.
5. Cichowicz M. Trybunał świętych Ojców Greckich starszeństwo Biskupom Rzymskim nad Patriarchami Wschodniemi przysądżający. Z Trybunału Łacińskiego W.X. Mikołaja Cichowicza Theologa Societatis Iesu roku P. 1658 w Krakowie wydrukowanego przeniesiony i miejscami skrócony / Mikołaj Cichowicz. — Lwów : Druk. Collegii Societatis Iesu, 1692. — 161 [VIII] s.
6. Cichowicz M. Trzydzieści przyczyn, dla których każdy zbawienia dusznego i poczciwości swojej szanujący ma się odrażać od zboru tego, który Ariańskim zowią z krótką refutacją Katechizmu Rakowskiego / Mikołaj Cichowicz. — Kraków : Druk. Cezarego, 1652. — 218 [VIII] s.
7. Radoń S. Z dziejów polemiki antyariańskiej w Polsce XVI–XVII wieku / Sławomir Radoń. — Kraków : Universitas, 1993. — 169 s.
8. Rutka T. Kamień przeciw Kamieniowi to jest Refutacja Kamienia w Kijowie wydrukowanego przeciw zwierzchności tak Piotra Świętego jako i następców jego biskupów rzymskich z Ksiąg Słowieńskich / Teofil Rutka. — Lublin : Collegium Societatis Iesu, 1690. — 76 [XII] s.
9. Tazbir J. Kontreformacja / Janusz Tazbir // *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. — T. 6. — Warszawa : PWN, 1965. — S. 10.

Світлана Сухарева

КОНТРЕФОРМАЦИОННАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИКОЛАЯ ЦИХОВИЧА: ПРОБЛЕМАТИКА И ИНТЕРТЕКСТ

В статье проанализирована контрреформационная проза Миколая Циховича, определены главные проблемы полемики с реформаторами, указана связь с другими произведениями того

времени. Обращено внимание на биографический и религиозный факторы формирования творчества полемиста. Интертекстуальный аспект представлен посредством творчества Теофила Рутки. Контрреформационные произведения Циховича основаны на рекомендациях Петра Скарги, учении Игнатия Лойолы и созвучны с полемикой других представителей католицизма. Писатель отдавал предпочтение не теологическим объяснениям, а риторической персвазии, почерпнутой из предыдущего литературного периода, украшенного элементами барокко. Его стиль отличался эмоциональностью, был полон иронии, антиномий, анафор и т. п. На примере исследованных им «тридцати причин отречения от арианства» замечаем теологическую неравномерность, повторы, определенную долю литературного эпитонства. Итак, следует сделать вывод о художественной самобытности писателя и его теологической типизации, которая вписывала произведения в общий контрреформационный мегатекст.

Ключевые слова: реформация, контрреформационная литература, полемика, интертекст, эпитонство.

Svitlana Sukhareva

MYKOLAI TSIKHOVYCH'S COUNTER-REFORMATION LITERARY ACTIVITY: TOPICS AND INTERTEXT

The article analyzes Mykolai Tsikhovych's counter-reformation prose, the main issues of controversy with the reformers as well as the relationship with other works of the time are given. Attention is paid to biographical and religious factors shaping polemicist's creativity. Intertextual aspect is presented in the light of the Teofil Rutka's works. Mykolai Tsikhovych's counter-reformation works are based on the Petro Skarha's recommendations as well as Ignatius Loyola's teaching and are in tune with the other representatives of the Catholicism. The writer preferred not theological explanation but rhetorical persuasions taken from the previous literary period and decorated with the Baroque elements. His style is distinguished by emotiveness, is full of irony, antinomies, anaphora etc. One will notice theological irregularity, palilogy, a certain amount of literary imitation on the example studied by him "thirty causes of distraction from Arianism". Therefore, it is necessary to draw a conclusion about the writer's artistic identity and his theological typification inscribed in the general counter-reformation megatekst.

Key words: reformation, counter-reformation literary works, polemics, intertext, epigonism.

УДК 821(4-15).09М'євіль

Сергій Цікавий

НЕОМАРКСИСТСЬКА ВЕРСІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ СИТУАЦІЇ В РОМАНІ ЧАЙНИ М'ЄВІЛЯ «ЗАЛІЗНА РАДА»

У статті автор аналізує художню реалізацію революційної ситуації у світоформаторському циклі британського фантаста Чайни М'євіля, зокрема у його романі «Залізна рада». На підставі есеїстики письменника, літературно-критичної рецепції його романістики визначено прихильність романіста до неомарксистських ідей, що відбивається на теорії і практиці художньої творчості. Ліва інтерпретація соціуму, класової боротьби прочитується в доробку фантаста як на фабульному, так і на символічному рівні. Автор доводить, що в «Залізній раді» представлено класичний варіант формування революційної ситуації: показано місто-державу, яка обтяжена расовими, класовими та зовнішньополітичними протистояннями. На відміну від інших романів циклу, Ч. М'євіль показав дієву модель виключення спільноти з капіталістичного соціуму, руйнування традиційної структури суспільства та відчуження праці від робітника. Неможливість очевидного успіху революції для самого міста Нью-Кробюзон письменник символічно вирішує переведенням протистояння в позачасовий стан.

Ключові слова: революція, марксизм, місто, роман, революційна ситуація.